

His breviter praemissis de lege *irritante*, ad rem nostram redeuntes, quaerimus utrum vera sit regula ultimo loco positam; epicheiam in lege irritante locum non habere. Communis est haec regula penes DD. et exemplum profertur in re gravissima, scilicet proferunt legem tridentinam irritantem matrimonia clandestina. Hinc dicunt, etsi ob pestem grassantem, vel mortem alterutrius contrahentis imminentem, praesentia parochi aut testium haberi nequiverit, matrimonium proculdubio esse invalidum. Et rationem addunt cum König (in tit. de Const. n. 27. ap. Schmalz. l. c.) scilicet leges irritantes non attendere ad casus et rationes particulares sed praecise ad *rationem communem et pariforitatem actuum*. Hinc videretur regula statuta omnino tenenda.

83. Attamen liceat animadvertere, non omnem dubitacionem illico depelli illa animadversione. Et dubium oritur de ea ipsa re e qua profertur exemplum. Etenim constat, Pium VI litteris datis ad episcopum lucionensem 28 Maii 1793 quae incipiunt "Perlatae" (in Bull. Rom. contin. a Barberi tom. IX pag. 314 seqq.) indulssisse, ut fideles *valide et licite* contraherent matrimonium *coram testibus absente parocho*, ob miserrimam in Gallia illius temporis conditionem et *schismatics parochos violenter catholicis depulsis intrusos*. Iamvero dum ibi prius summa exhibetur epistolae illius episcopi ad Summum Pontificem, inter alia argumenta ab eo prolata auctoritas profertur S. Cong. Concilii "Ab ea enim, inquit Pontifex, pluries resolutum esse adnotas, SATISFIERI MENTI TRIDENTINI CONCILII celebrando matrimonium coram testibus, ubi parochi praesentia haberi nequeat". Porro hic manifesta est decreti tridentini epicheia. Nam licet dicatur S. C. C. posse authenticare declarare decreta concilii, hic non agitur de *sensu verborum* sed *de mente*. Iamvero Pontifex non modo id non improbat, sed in posterum servandum statuit in diocesi lucionensi, inquiens praeter alia (l. c. pag. 316) "coniugia contracta coram testibus et sine parocho praesentia, si nihil aliud obstet et valida et licita erunt, ut saepe saepius declaratum fuit a Sacra Congregatione Concilii Tridentini interprete". Neque officit eas

declarationes esse *extensivas seu novam legem*, nam S. C. C. ea lege se dixit *interpretari mentem PP. tridentinorum*. Ut probe intelligatur illud quod dicitur, *pluries S. C. Concilii, in decreto tridentino licet irritante, epicheiam admisso, animadvertisse iuverit, Romae anno 1741 typis Hieronymi Mainardi, opus prodiisse quod inscribitur: De matrimonii mixtis inter haereticos ac inter haereticos et catholicos initis in Foederatis Belgii provinciis, dissertationes theologicae et canonicae Rmi P. D. Cavalchini Archiepiscopi Philippensis et Sacrae Congregationis Concilii a secretis nec non quatuor insignium theologorum. Iamvero hos inter unus nempe P. Dominicus Turanus soc. Iesu (ibi litt. H, pag. 1 seqq.) diserte tuetur sententiam nostram de epicheia quae locum habere potest etiam in lege irritante, qualis est tridentina de impedimento clandestinitatis, his verbis: *posita igitur hac tanta rerum mutatione, moraliter illis populis insuperabili propter quam redditur iisdem moraliter impossibilis observantia decreti tridentini locum videtur habere debere secunda quam dixi epicheiae regula etc.* Porro Benedictus XIV. in sua Constit. *Singularis* 9 Febr. 1749 has prolatas sententias commemorat § 17 easque pree oculis habuisse testatur in suo Decreto anni 1741 quo eam controversiam diremit.*

Hinc est quod in quarta regula proponenda, consulto diximus in lege irritante *communiter* non tamen *semper* epicheiam non admitti.

84. Sunt qui ad epicheiam revocant leges in iure statutas de ignorantia. At forte aptius ad eam legis qualitatem pertinent qua *ordinatio rationis* sit oportet. Porro talis non esset si ii qui legem, saltem in quibusdam adiunctis, ignorant ea tamen obligentur.

Patet autem nos hic ignorantiam spectare prout ad forum externum pertinet, eiusque *iuridicos effectus* attendere. Iamvero

a) ratione *materiae* ignorantia est alia *iuris* sive *existentia* sive *de sensu legis*, alia *facti* vel *proprii* vel *alieni*.

b) ratione *subjecti*, ignorans est vel *legis cognoscendae*

incapax vel capax, vel insuper eam ex officio cognoscere tenetur:

c) ratione modi est vel *invincibilis* seu *antecedens et iusta*, vel *vincibilis* seu *consequens et iniusta*. *Invincibilis* est vel *absoluta* vel *relativa*. *Vincibilis* est vel *affectata* vel *crassa* seu *supina* vel *generaliter vincibilis*. De his tum philosophi tum theologi morales.

d) ratione *effectus*, ignorantia ut refertur ad *forum externum de quo unice nobis sermo est*, spectari potest in ordine ad *validitatem actus — ad captandum lucrum — ad vitandam poenam*.

85. Ad ignorantiam quod attinet, regula generalis habetur (*cap. Ignorantia 13 de RR. I. in 6*) "Ignorantia facti non iuris excusat", cum qua conferri debent Regulae quae ibidem habentur (*cap. Cum quis 14 et cap. Praesumitur 47 item de RR. I. in 6*) quae eam magis declarant. (*V. Reiff. in Comm. ad Regulas Iuris ad calcem operis ll. cc.*).

Porro regulae peculiares quae ad eam declarandam a DD. traduntur hae potissimum sunt:

I. De ignorantia *facti*:

a) Ignorantia *facti proprii regulariter non admittitur*.
b) Hinc solum quandoque admitti potest ut *exceptio*: "si forsan, ait Reiff. (l. c. n. 11) facta valde antiqua sint, vel quis plurimis negotiis implicatus aut in extremis existens foret, indeque verisimilis oblivio prudenter praesumi valeret".

II. De ignorantia *iuris*, sive quoad *exsistentiam* sive quoad *sensum legis*:

a) Ignorantia *iuris naturae regulariter non admittitur*.
b) Ignorantia *iuris circa sensum legis regulariter non excusat*, quia *vincibilis* adeoque *iniusta* censetur eo quod *per se vel per peritiores quisque potest legem cognoscere*.

III. Circa *effectum*:

a) Ignorantia nulla excusat *ad actus validitatem* si agatur de lege proprie dicta irritante, quae praescribit *formam vel materiam actui*. Si vero irritatio est adiecta *ad poenam* (82. IV. d.) recidit in tertium effectum scil. de *vitanda poena*.

b) *Ad lucrum captandum excusat solum ignorantia facti alieni eaque invincibilis*. Non vero *facti proprii vel iuris*. Haec tamen quandoque in quibusdam personis admittitur, vel in casibus iure expressis (Reiff. l. c. n. 20).

c) *Ad poenam vitandam valet ignorantia invincibilis*, imo etiam *crassa* si in lege dicatur: "si quis scienter *prae- sumperit*", etc. Hinc excusat a censuris incurrendis.

86. Insuper:

a) Ignorantia non excusat eum qui tenetur rem scire *ex officio* (*cap. Quamvis 10 de RR. I.*). "Non potest esse pastoris excusatio si lupus oves comedat et pastor ne- scit". (S. Greg. M.).

b) Ignorantia *generaliter vincibilis* regulariter a poena non excusat. Potest tamen quandoque recenseri inter *circumstantias attenuantes* quas vocant.

c) Ignorantia *affectata numquam et neminem excusat*; involvit enim contemptum legis. (*Cap. Cum inhibitio 3 de cland. desp. § 1. Si quis*).

d) In casibus particularibus, *qualitas ignorantiae desumenda est ex adiunctis*.

e) Denique quod spectat *onus probandi*, ignorantia *facti proprii* aut *facti ex officio cognoscendi etiam alieni* aut *publici* non praesumitur. Aliis in casibus debet probari ab allegante (Reg. 47 de RR. I. in 6). Si deficit alia probatio etiam iuramento probatur. (Reiff. in dict. Reg. 47 de RR. I. in 6). Cf. S. Th. 1. 2. q. 76; Pichler ad tit. de Const. nn. 40 sqq.

§ III. *De legis interpretatione*.

87. Ad hoc ut quis rite lege uti possit, opus etiam est ut eam valeat siquidem minus clara sit (1) *rite interpretari*. In hoc maxime consistit *Iurisprudentia canonica*.

88. *Legis interpretatio*, vel est *authentica* vel *directive*. *Authentica* ita legis sensum determinat *ut ius faciat*, adeo-

(1) Quod ait Reiffenstuel (De Const. n. 352) verlorum declarationem non esse *interpretationem* quia nihil novi adducit, eo sensu debet intelligi, quod agatur de alia mere grammatica verlorum constructione.

que a legislatore vel eius successore aut superiore, vel a caussa aequipollente h. e. a *consuetudine legitima* fieri debet si agatur de societate universa, vel a legitimo iudice si *ius faciat* solum *inter partes*. Est proinde vel *instar legis* vel *instar sententiae iudicialis*. *Directiva*, ius per se non facit, sed ad illud *rite* constituendum ordinatur. Haec autem fit vel *moribus populi*, nondum tamen *consuetudinem perfectam* constituentibus, vel maxime *scientia peritorum*. Hinc vel *usualis* vel *doctrinalis* est.

89. Hac partitione *vis ipsa* interpretationis spectatur *utrum* scilicet et *quatenus* ius faciat nec ne. Patet autem eam omnia membra complecti quae continentur in aliis partitionibus communiter a DD. traditis, innixis textibus Iuris: sic ex. gr. interpretatio modo triplex dicitur *authentica*, *usualis*, *doctrinalis*, modo quadruplex, addito his quarto membro, scil.: *iudicialis*. Cohaeret vero cum nostra, partitio quam habet Reiff. (1), qua interpretatio est *necessaria* et *non necessaria*. Necessaria est vel *generalis* vel *particularis*. Generalis, *scripta* vel *non scripta*. Non necessaria est *doctrinalis*.

90. Statuta partitio est ratione *efficientiae* in ordine ad legem. Si vero *modus* attenditur huius efficientiae, ex interpretatione vel lex *declaratur*, vel *corrigitur*, vel *restringitur*, vel *extenditur*. Hinc est interpretatio quadruplex: *declarativa*, *correctiva*, *restrictiva*, *extensiva*. Omittimus *translativam* qua verba legis ab uno in alterum idioma vertuntur, quia facile intelligitur.

Declarativa, est verborum quae forte obscura sint vel orationis congrua expositio.

Correctiva, est verborum legis per benignam acceptiōnem mitigatio.

Restrictiva, est quae obiectum quod verbis legis videtur inclusum, ab iis, omnibus inspectis adiunctis, subtrahit. Vide tamen quae diximus de epicheiae discriminē ab interpretatione restrictiva.

Extensiva, quae legem ad aliud obiectum extendit.

(1) De Const. n. 358.

91. Interpretatio authentica quae ius facit praeter accuratam notionem vix aliqua indiget declaratione: secus vero est de interpretatione quae *doctrinalis* est quaeque ad ius constituendum (88) prout directiva est ordinatur. Ad eam rite faciendam pertinent regulae quae a DD. traduntur; neque enim leves habet difficultates. Praecipuas hic breviter recensebimus tum aliquid de earum *recto usu* disseremus.

ARTICULUS I.

De Regulis Iuris prout ad legis interpretationem referuntur.

92. Ad legum interpretationem rite faciendam, inserunt maxime eae quae dicuntur *Regulae Iuris*, et reperiuntur in fine tum Digestorum, tum Decretalium Gregorii IX, tum Sexti Decretalium.

Pleraequae enim ex his, normam suppeditant quibus in legibus interpretandis tuto assequamur tum legislatoris mentem tum legis formulam.

Diximus enim (6) initio huius operis, ad rite leges intelligendas tria p̄ae oculis habenda esse, scilicet mentem legislatoris, formulam legis et adiuncta historica quibus lex circumscr̄bitur.

At vero ad duo priora quod spectat, regulae iuris maximi sunt momenti; quare aliquid de iis breviter est dicendum. Si etymologicam vocis *regulae* significationem attendas, regula a *regendo* dicitur, quod translate a regula materiali qua utimur ad lineas dirigendas, ad normam significandam iuxta quam actus intellectus vel voluntatis recti vel pravi iudicantur, etiam adhibetur.

Si denique, quod magis nostrum est, *iuridicam* regulae acceptiōnem spectamus, in Digestis iuxta a Paulo traditam definitionem, “*regula est quae rem quae est breviter enarrat: non ex regula ius sumatur sed ex iure quod est regula fiat*. Per regulam igitur brevis rerum narratio traditur et, ut ait Sabinus, quasi causae cognitio est, quae simul cum in aliquo vitiata est, perdit officium suum .. (Leg.

Regula de div. Regg. Iur. ant.). Ex qua regulae descriptione patet, regulam ideo interpretationi inservire, quod fructum veluti exhibeat accuratae inquisitionis in naturam atque indolem legum ipsarum.

Porro sedulo attendenda quoque sunt principia quae a doctoribus circa regulas iuris statuuntur.

Haec autem sunt:

a) regula colligit unica formula ius exsurgens ex pluribus casibus similibus;

b) regula ex iure, non ius ex regula;

c) regula admittit *fallentias* scilicet sunt casus in quibus adhiberi non potest;

d) regula alia est *intrinseca* alia *extrinseca*.

Est *intrinseca*, quando examen legis *in se* spectat ex eaque legitimum legis eruit sensum; est vero *extrinseca*, si legis sensum ex comparatione cum aliis legibus determinat;

e) denique ad regulae usum quod spectat prudentia maxime et ordo curari debent. Insuper

f) regulam distinguunt canonistae in *authenticam* et *brocardicam*: prima est, quae in collectione authenticā est consignata; altera vero est doctrinalis et dumtaxat pondus habet suum ex privata auctoritate doctorum (1).

Nam, ut ait Reiffenstuel (2), “ regulae iuris non authenticae seu doctrinales et brocardiae, sunt eae quae a iuris consultis vel aliis doctoribus privata auctoritate ex variis textibus vel etiam philosophorum dictis depromptae inventiuntur citanturque et applicantur quidem, vim iuris tamen uti authenticae non habent, etsi pondus suum et auctoritatem sat magnam in probando habeant ”.

Regulæ Digestorum biscentum undecim numerantur et continentur libro quinquagesimo titulo decimo septimo.

(1) Calvinus, (*Lexic. iurid. v. Brocardicum*) « brocardicum, inquit, vocabulum est barbarum, in nostro eleganti Iure civili; relinquendum igitur barbaris ». Subdit tamen: « Brocardica materia dicitur quae est contrariarum opinionum rationibus involuta ». Patet hinc paullo diverso molo regulam brocardicam appellari.

(2) Tractat. de RR. Iuris (ad calcem operis *Ius canonicum*, etc.) in Proem. n. 10.

Ius Romanum hac quoque in re sequutus est Collector Decretalium Gregorii IX undecim iuris regulas statuens in fine libri V. titulo quadragesimo primo.

Item Bonifacius VIII Sextum decretalium concludit recensitis libro V. post titulum duodecimum regulas iuris octo supra octoginta.

Nostrum hic non est singillatim de omnibus disserere; quasdam dumtaxat simul cum aliis textibus enumeramus quae ad rem nostram magis faciunt.

93. Si in primis de *intrinsecis* regulis loquamur quae nempe legem ipsam ex eius textu interpretantur, principii instar habendum est, tum nihil in lege otiosum dici, cum ad obligationem imponendam adhibendi medium aliquod sociale ad finis assecutionem, lex dirigatur, tum in verbis interpretandis eam verborum significationem esse praferendam quae ad scopum quem legislator sibi praestituit assequendum magis conferat.

Hinc facile intelliguntur regulae quae sequuntur:

I. Verba accipienda sunt cum effectu i. e. nihil frustra in lege dictum esse censendum est. (*Cap. Relatum 7 de Cler non resid.*) (1).

II. Verba nisi aliud obstet accipienda sunt secundum propriam significationem (*Arg. cap. 12 de Decimis*). Hinc

a) verba generalia intelligenda sunt extendi, nisi aliud obstet, ad omnes species in genere comprehensas, nam ubi lex non distinguit nec nos distingueremus debemus.

b) si duplex habeatur significatio, *iuridica* (sed *technica*) et *vulgaris*, *iuridica* est praferenda (Cf. Reiff. ad tit. de Const. n. 391).

III. *Incivile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere* (leg. 23 D. de Legib.). Seu quod idem est, legis sensus ex toto eius contextu eruendus est.

IV. *Mens legislatoris et ratio legis inspicienda et tenenda est* (*cap. 6 de Verb. Sign.*) (2).

(1) Huc pertinent etiam clausulae de quibus V. Barbosa, *Tract. varii*; *Tract. De Clausulis*, Proem. de claus. in gen.

(2) Zallinger, ad tit. de Const. § 194.

94. *Intrinsicis* hisce praecipuis regulis, aliae accedunt *extrinsecæ*, quae eruuntur ex aliis legibus quae aliquam connexionem habent cum lege quam interpretamur. Haec autem relatio unius legis ad aliam ex duplice capite oritur plane opposito, h. e. vel a *similitudine* vel a *contrarietate*. Quod ad similia spectat valent hæ regulae.

I. *De similibus idem est iudicium* (*cap. Inter corporalia 2. de transl. ep. v. Sicut ergo*). Sed similitudo in eo esse debet de quo agitur, et nulla apparere iusta causa disparitatis.

II. *Ubi eadem ratio ibi eadem iuris dispositio*.

In contrariis:

I. *A casu contrario ad contrariam dispositionem recte arguitur*. Necesse tamen est ut contrarietas sit in iis quae *substantialia* sunt, aut praecipue moventia, neque aliud obstet.

II. *Exceptio a regula firmat regulam in contrarium*. (*I. In iis quae ff. de legib.*). Nisi tamen casus sit exceptus (*Reiff. I. c. n. 405*). Hæ regulae praecipue sunt. Qui plura cupit adeat DD. ad tit. de Constit. ubi de legis interpretatione disserunt.

ARTICULUS II.

De praedictarum regularum usu.

95. Ut regularum quae hactenus statutae sunt ad legem rite interpretandam usus sit legitimus, duo in primis præ oculis, ut superius (92. e) animadvertisimus, haberi debent: *prudentia* et *ordo*. *Prudentia* efficit ut *quae* et *quatenus* adhibendæ sint dignoscamus, *ordo* ut cum plures praestosunt *quae* præferendæ sint diligamus.

Ut prudenter utamur regulis requiritur:

I. Ut vis regulae non ita extendatur, ut exinde aliquod contrarium sequatur absurdum.

II. Ut *materia* cui regula applicanda est probe atten-datur, utrum scilicet agatur, de re *favorabili* vel *odiosa* vel *mixta*. Iamvero ut determinetur quaenam materia ha-

beri debeat *favorabilis*, quae *odiosa*, quae *mixta* ex favore et odio, peculiares habent regulae quae hic referre nimis longum esset (*Pichler ad tit. de Const. nn. 59 seqq.*). Principium generale quod modum exhibit quo, ratione diversæ materiae, statutæ regulae debent applicari est illud: “*Odia restringi et favores convenient ampliari*”, (*cap. 15 de RR. I. in 6*) ex quo veluti applicationes potissimæ, haec diminant:

I. *In contractibus plena, in testamentis plenior, in beneficiis plenissima interpretatio facienda est*. (*Cap. Olim de V. S.*).

II. *In poenis benignior facienda est interpretatio*, (*cap. 49 de RR. I. in 6*).

III. *In obscuris, minimum (h. e. minus grave) est sequendum*. (*Cap. 30 de RR. I. in 6*).

Ut vero debitus *ordo* in usu regularum servetur, sedulo, ut diximus, attendendum est, quaenam præferri debeant regulae, si quandoque simul configere videantur. Principium hac in re generale est: *id est servandum quod ad legis substantialiam magis pertinet*. Hinc.

I. Regulae intrinsicæ præferri debent extrinsecis.

II. Mens legislatoris magis quam verba attendenda est.

III. In re dubia verbis serviendum est.

Hæ regulae tum rei natura tum textibus Iuris firmantur. (*Schmalzgr. de Const. nn. 44 seqq.*).

Hactenus de legum interpretatione.

§ IV. De iis quae ad certas legum species pertinent.

96. Cum de iis quae spectant tum ad actualem legum exsistentiam dignoscendam tum ad rectam earumdem interpretationem iam generatim dictum sit, quaedam ad plenam huius materiae tractationem breviter addenda sunt, quae non ad omnes canonicas leges spectant, uti ea sunt quae hactenus recensuimus, sed *peculiar modo* ad *certas leges ecclesiasticas* referuntur. Hæ autem sunt: *Leges particulares*, *Rescripta*, *Privilegia*. In singulis vero, non omnia nobis sed quae potissima sunt attingenda veniunt.

ARTICULUS I.

De Legibus particularibus.

97. Vix opus esset de legibus quae *particulares* appellantur data opera disserere. Nihil enim aliud in iis inquirendum est, quam ut accurate definiatur quodnam earum sit subiectum, seu quinam sint qui iis obligantur. Etenim lex particularis ea vocatur quae pro aliqua provincia tantum aut urbe edicitur, et qua talis est, partem dumtaxat societatis alicuius attingit. Regulae ideo hac de re tradendae sunt.

98. Principium generale est, legem nonnisi in subditum ferri posse, et satis patet opus esse ut in territorio degat qui lege obligatur. Unde tanquam regula in iure nostro habetur: “*Extra territorium ius dicenti impune non patetur*” (*cap. Ut animarum 2 de Const. in 6*).

At, inquit Suarez (1), quatuor modis potest aliqua persona comparari ad territorium seu dioecesim. Primo quia ibi est incola, et ibi etiam actu exsistit et habitat. Secundo, per contrarium extremum quia neutrum habet in tali territorio. Tertio, quia cum sit incola illius territorii et in eo habeat domicilium, in alieno actu versatur. Quarto, quod in territorio habeat praesentiam non tamen domicilium aut originem.

Porro, animadvertisit, difficultatem aliquam solum in duobus postremis reperiri, de duabus enim prioribus res clara est.

Sane si de eo in primis quaeritur qui licet subditus actu tamen a territorio cuius est incola abest et in alieno versatur, regula est generalis eum eximi a legis obligatione.

99. At vero fieri potest ut, veluti per aliquam fictionem iuris, licet absens censeatur praesens in territorio ex

(1) De Legib. lib. 3. c. 32.

peculiari legis dispositione. Tunc alia regula obtinet: eum, scilicet legis obligatione teneri: cuius rei duo proferri solent exempla: alterum de iis qui in fraudem legis tridentinae de impedimento clandestinitatis, ea loca petunt ubi ex defectu debitae promulgationis impedimentum illud non viget, et matrimonio inito statim revertuntur. Alterum vero est de iis qui pariter in fraudem legis reservationis, ea mente in aliam dioecesim se conferunt ut ibi absolyantur a casibus in sua dioecesi reservatis. Patet enim utrosque licet actu in alieno territorio versentur, fictione tamen iuris veluti in proprio spectari.

At cum ad utrumque recensitum casum quod attinet, peculiares omnino habeantur pontificiae sanctiones (1), id magis quam regula, veluti exceptio, quae in contrarium firmat regulam, haberri debet.

100. Enimvero si quaestio universim fiat utrum iure suo utatur qui ad legis alicuius obligationem effugiendam eo se confert ubi ea non viget, non videntur decretoria quae ad id negandum proferuntur argumenta. Sepositis enim duabus illis recensitis legibus quae, ut diximus, instar exceptionis, ob gravissimas omnino rationes, ab Ecclesia statutae sunt, nullum malum appetit quod aliquis se, modo alioquin licto, a legis obligatione eximere satagat.

101. Superest ut aliquid breviter innuamus de iis quae ad ultimum ex recensitis modis spectant quo quis ad territorium potest comparari. Huc pertinent ea quae de advenis, peregrinis ac vagis solent a doctoribus disputari, et regula quae eo spectat. Supponimus autem eum qui ibi es neque *quasi domicilium* acquisivisse, quale esset si per notabilem anni partem ibi moraretur. Tamvero quaedam in primis sunt quae ex ipsa naturae lege omnes in territorio utecumque commorantes obligant, scilicet ea quae ad *contractus et delicta* referuntur. Contractus enim iuxta leges quae ibi vigent iniri debent, itemque si peregrinus delinquit, iure in eum iuxta statutas leges animadvertisitur. At

(1) Clemens X. Const. *Superna* 22 Maii 1670; Bened. XIV. Constit. *Paucis* 19 Martii 1758.